

О.Г. РИМАР,
викладач, Нововолинський факультет Тернопільського національного економічного університету

Антикризові програми розвинутих країн світу та заходи по виходу із кризи в Україні

У статті розглянуто основні причини виникнення фінансової глобальної кризи. Виявлено і проаналізовано її руйнівний та дестабілізуючий вплив на економіку індустріальних країн світу та України. Досліджено основні антикризові програми урядів розвинених держав та обґрунтовано необхідні складові антикризових заходів в Україні.

В статье рассмотрены основные причины возникновения глобального финансового кризиса. Установлено и проанализировано его разрушающее и дестабилизирующее влияние на экономику индустриальных стран мира и Украины. Исследованы основные антикризисные программы правительств развитых стран, обоснованы необходимые составляющие антикризисных мероприятий в Украине.

This article deals with the main reasons of worldwide financial crisis. There have been discovered and analyzed its subversive and destabilizing impact upon the economy of industrial countries throughout the world and in Ukraine as well. There have explored the main anti-recessionary programs of the governments of the developed countries and grounded the necessary national anti-crisis methods to be implemented.

Постановка проблеми. Сьогодні предметом активного обговорення у колах політиків, можновладців, банкірів та науковців у всьому світі є фінансова криза та дестабілізуючі її наслідки не тільки для фінансово-кредитної сфери України, а й для провідних країн світу. Розпочавшись із США, вона охопила європейський простір, азіатський континент, проникла у

валютний, фондовий, банківський сектори, похитнула рай- дужні перспективи підприємців та звичайних громадян. У ре- зультації її впливу Україна поступово опускається сходами багатьох фінансових рейтингів, поступаючись не тільки Росії, а й деяким країнам третього світу. Це, в свою чергу, погли- блює рецесійні процеси національної економіки.

Таким чином, криза перебуває у стадії загострення. Фахів- ці активно обговорюють причини її виникнення, наслідки і найголовніше – шляхи подолання та виходу з неї. При цьому важливо відзначити, що крім негативних наслідків – спаду ді- лової активності, зменшення рівня зайнятості, поглиблення інфляційних процесів Ц будь-яка економічна криза, в тому числі і нинішня фінансова, створює основу для зародження нових методів управління та «очищення» всіх сфер економіки держави від застарілих форм і методів господарювання. Во- на провокує необхідність кардинальних реформ з боку дер- жави, здатних зародити кількісні й якісні зміни фінансо- во-кредитної сфери економіки будь-якої країни світу.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Пи- тання антикризового регулювання неодноразово висвіт- лювалося у працях вітчизняних та зарубіжних економістів та науковців: А. Гальчинського, О. Барановського [2], О. По- намарьової, Д. Лук'яненка, Ю. Руденка, М. Фрідляна, Р. Дорнбуша, Е. Наймана [7], Р. Чанга, П. Круша [5], В. Ан- дрійчука [1] та ін. Попри існування серйозних наукових роз- робок та рекомендацій на практиці з'являються нові прояви фінансової кризи, що вносять суттєві корективи у функціо- нування економіки в цілому та окремих її суб'єктів. У ре- зультації виникають глибинні руйнівні наслідки, тому ниніш- ня криза продовжує бути базисним об'єктом вивчення і ос- мислення політиками, підприємцями та науковцями.

Мета статті. У зв'язку з наведеним потребують додатко- вого аналізу не лише причини та наслідки кризи, а й уже на- працюваний особливий досвід протидії їй. Розкриття підхо- дів і засобів боротьби з проявами фінансової кризи – наше завдання у контексті даної публікації.

Виклад основного матеріалу. Проведені дослідження показали, що фінансова криза почала активізовуватися ще в середині 2007 року та особливо помітно проявилася у ве- ресні 2008-го із дефолтом деяких потужних американських, а згодом і європейських фінансових компаній. Про немину- чість кризи, послаблення фінансової стабільності провідних американських інвестиційних банків, страхових компаній, іпотечних установ науковці й бізнес-експерти наголошували задовго до її початку. Чітко відстежується, що криза транс- формується у більш широку – економічну, що виявляється не лише у проблемному функціонуванні фінансової та кре- дитної системи, а й у багатьох випадках у розвитку дефляції, суттєвому зниженні ринкової вартості цінних паперів і това- рів, скороченні світового ВВП та обсягів світової торгівлі [3].

За прогнозами ООН, світове економічне зростання у 2009 році становитиме 1% (2,5% у 2008 році), а за даними МВФ – 0,5%, що є найнижчим показником за останні 60 років [9].

Саме тому уряди провідних країн світу наполегливо прац- юють над створенням антикризових програм із метою ста- білізації міжнародної фінансової та економічної систем.

Щодо перших етапів розвитку масштабної фінансової кри- зи, то у контексті протидіючих заходів звертають на себе ува- гу ряд урядових реакцій. Перша відбулася в середині березня 2008 року, коли уряд США виділив \$29 млрд. на купівлю банком J.P.Morgan, одного із стовпів Уолл-стріту, великого інвестиційного банку Bear Stearns, який, не витримавши ти- ску масового викупу дефолтних свопів, став банкрутом. На- ступна подія виникла у США, коли з'явилися проблеми з іпо- течними агентствами, зокрема Fannie Mae і Freddie Mac, що обслуговували найбільший ринок нерухомості у світі [5]. Зни- ження котирувань на акції цих структур було першим сигна- лом SOS до уряду країни про надзвичайну ситуацію. Рятун- вальні заходи влади відвели від них загрозу банкрутства. Інакше третя подія – банкрутство Lehman Brothers. Це була шокуюча звістка для усього світу. Далі криза охопила ін- ший берег Атлантики і поширилася на інші глобальні фінан- сові ринки [4]. Після банкрутства Lehman Brothers уряд ки- нувся рятувати AIG, Funnny May, Freddy Mack, Merrill Lynch та ін. Разом із цим було виділено величезну суму (близько \$25 млрд.) двома агентствам – General Motors і Chrysler [8].

В інших розвинених країнах урядове втручання звелось до накачування державних коштів у банки, тиску на цен- тральні банки, щоб ті знизили ставки рефінансування. По- ряд із застосовуються фіскальні заходи. (Для прикладу: Японський центробанк оголосив про скорочення головної облікової ставки до 0,1% [11]. У Британії до кінця 2009 ро- ку діятиме знижений податок на додану вартість, аби під- тримати купівельну спроможність британців [10].)

Швидкими темпами криза дійшла і до України та її най- ближчого сусіда – Росії. Економіка України, яка ледь тліла на фоні індустріально розвинених країн, була зовсім не го- това до такого повороту подій. Міжособні непорозуміння всередині держави, внутрішній політичний системний за- непад, протестні настрої населення – все це максимально поглибилося і укорінилося на теренах України з приходом фінансової кризи. Однек необхідно зауважити, що більшість політичних сил просто нездатні оцінити масштаб загроз, з якими зіткнулася Україна. Поза сумнівом на першому місці опинилася сфера зайнятості. Опитування, проведене ком- панією Research & Branding Group 20–30 січня 2009 ро- ку, показало, що лише половина наших співвітчизників (50,2%) вважали, що звільнення їм не загрожує. Водночас 10,2% працездатного населення вже втратили роботу, а 39,6% вважали, що це незабаром може трапитися і з ними. Зменшення зарплати відчували на собі 30,6% громадян України, ще 32,5% вважали, що їхній заробіток може бути зниженим, і лише 36,9% у січні були впевнені у стабільності своєї роботи і заробітку [7].

За даними Державного комітету статистики, у січні 2009 року в Україні було зареєстровано 900,6 тис. безробітних,

серед яких 485,2 тис. жінок і 415,4 тис. чоловіків. 670,9 тис. з них отримували допомогу по безробіттю.

Відбулася і так звана зупинка підприємств – спад промислового виробництва в Україні в січні 2009 року порівняно із січнем 2008 року становив 34,1%, хоча у грудні 2008 року – 16,1% [12]. Мільйони людей працюють за скороченим робочим тижнем, змушені йти у неоплачувані відпустки, з дня на день очікують на звільнення чи навіть на закриття підприємств. У підсумку слід очікувати низьку наповнюваність бюджету, згортання соціальних програм, зниження життєвого рівня, особливо працівників бюджетної сфери, масове безробіття. В такій ситуації об'ява дефолту і девальвація гривні, на думку багатьох аналітиків, лишається справою часу.

Ще один прояв руйнівної дії кризи – це крах банківської системи України. Фінансові результати за перший квартал 2009 року показують, що збитки банків сягають 7 млрд. грн. А за заявкою Нацбанку для збалансування всієї банківської системи знадобиться 20 млрд. грн., і це ще не остання сума коштів, яка необхідна для здійснення рефінансування банків України [6].

З вище наведеного матеріалу чітко відстежується, що на даний час немає підстав для очікування виходу української економіки з кризи наступного року. Такий показник, як ВВП на душу населення, в Україні становить \$2,5 тис., що і так вдвічі менше, ніж у Росії [1]. Однак найприкріше те, що за таких умов рівень «тіньової економіки» набуває загрозливих обсягів, максимально «викручуючи» з національної економіки останнє.

Що стосується найближчого сусіда, Російської Федерації, то криза проявила себе у вигляді зниження темпів зростання виробництва товарів і послуг. Тільки спад промисловості за січень 2009 року сягнув 16%, щотижневе зростання цін у країні було на рівні 0,5%, спостерігався значний відтік капіталу, і найсуттєвіше – це зниження середньорічної ціни на російську нафту до \$66 за барель [3].

Загалом усю картину спаду світової економіки відображає таблиця, де чітко спостерігається, що темпи спаду економіки у пострадянських країнах набагато вищі, ніж у країнах Заходу.

Таким чином видно, що світова фінансово-економічна криза охопила увесь світ, проникла в економіку кожної країни, принесла руйнівні дії усім структурам, загальмувала кількісний та якісний розвиток усіх держав. Саме це примушує

консолідуватися, аби скласти спільну та дієву програму антикризових заходів. Так, президенти і глави урядів 27 країн – членів Європейського Союзу узгодили таку програму для порятунку економіки ЄС обсягом у 200 млрд. євро. 30 млрд. євро має надійти від Європейської комісії, решту 170 млрд. євро країни спільноти повинні виділити самостійно [11].

Звичайно, за великим рахунком обсяг коштів та спрямування кожна країна визначає самотужки. Однак певні антикризові програми та дії у країнах є і спільні, що видно із нижче викладеного матеріалу.

США. Федеральна резервна система США на початку 2009 року прийняла рішення про запровадження нової програми кредитування вартістю \$200 млрд., покликаної розблокувати ринок споживчого кредитування. Програма в основному призначена для американських компаній. Вона дає їм змогу позичати гроші у Федерального резервного банку Нью-Йорка під заставу цінних паперів, забезпечених активами, з високими кредитними рейтингами, наданими щонайменше двома рейтинговими агентствами. Передбачається також розширення до \$1 трлн. програми кредитування ФРС США, а також виділення \$500 млрд. для запобігання вилучення іпотечного житла у власників. Основою зазначеного заходу стане програма кредитування, включаючи кредитування малого бізнесу, студентські кредити, споживчі й автокредити, а також комерційну іпотеку. Реалізовуватиметься і програма підтримки ринку житла. Що стосується банківського сектору, то, за оцінкою експертів, загальні витрати на порятунок американських банків і компаній можуть сягнути \$2 трлн. (приблизно 14% ВВП) [2].

Німеччина. На початку 2009 року уряд Німеччини затвердив наймасштабніший в Європі план стимулювання економіки. Він оцінюється в 50 млрд. євро (\$67 млрд.), розрахований на два роки. Німецький уряд має намір витратити на інфраструктурні проекти, освіту, а також розвиток новітніх технологій близько 17 млрд. євро. Загалом приблизно на 18 млрд. євро будуть знижені податки (зокрема, податок на прибуток і обов'язкові платежі на медичне страхування для домовласників і бізнесу). Крім того, уряд домовився про створення додаткового фонду держкредитів і гарантування позичок обсягом 100 млрд. євро для підтримки компаній, які не можуть залучити необхідне фінансування через проблеми в банківському

Уповільнення темпів економічного зростання, 2007–2009 роки, %

Країна	Темпи економічного зростання, %			Зниження у 2008–му порівняно з 2007–м	Зниження у 2009–му порівняно з 2008–м
	2007	2008	2009		
США	102,2	101,1	99,0	-1,1	-2,1
Німеччина	102,5	101,3	99,2	-1,2	-2,1
Франція	102,2	100,9	99,4	-1,3	-1,5
Японія	102,1	99,3	99,7	-2,8	-0,6
Великобританія	103,0	100,4	98,7	-2,6	-1,9
Росія	108,1	103,0	97,8	-5,1	-5,2
Україна	107,6	102,1	99,6 (92,0)	-5,5	-10,1
Вірменія	113,8	106,8	100,0	-7,0	-6,8

Джерело: The Economist; [http://www.bloomberg.com/?b=0&Intro=3\\$](http://www.bloomberg.com/?b=0&Intro=3$); <http://www.dni.ru/economy/2009/2/17/159681.html>; <http://www.news.mail.ru/politics/2375499/>

секторі. А наприкінці 2008 року в Німеччині було створено спеціальний фонд обсягом 480 млрд. євро для стабілізації фінансових ринків, який допомагає владі трансформувати великі банки у державну чи напівдержаву власність [3].

Франція. Президент Франції Ніколя Саркозі оприлюднив пакет заходів із подолання соціальних наслідків економічної кризи. План екстреної допомоги населенню передбачає асигнування на потреби безробітних і незаможних до 2,65 млрд. євро. При цьому Саркозі висловив думку про те, що у Франції з її бюджетом соціального забезпечення в 550 млрд. євро, або 31% від ВВП, найщедріша в світі мережа соціальної безпеки. Передбачається створення фонду з перепідготовки кадрів із числа тих, хто втратив роботу. Половину з тримільярдних витрат фонду уряд пообіцяв узяти на себе. Пакет запропонованих заходів включає податкові послаблення для 4 млн. сімей, підвищення допомоги з безробіття і багатодітним родинам та одноразові виплати по 400–500 євро для деяких категорій громадян, які втратили роботу. Французький уряд планує також виділити банкам додатково 10,6 млрд. євро [1].

Великобританія. У Великобританії уряд Гордона Брауна на початку 2009 року пообіцяв виділити 500 млрд. фунтів стерлінгів (\$758 млрд.) для боротьби з безробіттям і вирішення загальноекономічних проблем у найближчі два роки. Британський план порятунку передбачив виділення 50 млрд. фунтів стерлінгів (\$85 млрд.) для викупу часток у великих банках і ще 200 млрд. ф. ст. на короткострокові кредити Банку Англії, а також надання гарантій міжбанківських кредитів на суму 250 млрд. ф. ст. До кінця 2009 року діятиме знижений податок на додану вартість, аби підтримати купівельну спроможність британців [11].

Росія. Росія має істотні резерви для мінімізації наслідків кризових явищ. Так, на 1 лютого 2009 року кошти резервного фонду і фонду національного добробуту становили відповідно 4,86 і 2,99 трлн. руб. Ці кошти, за оцінками експертів, будуть використані на закриття колосальної «чорної діри», що утворилася у федеральному бюджеті: в листопаді 2008 року його дефіцит становив 7,1%, у грудні зріс до 20,7% від ВВП [2]. Крім цього, уряд Росії при перегляді бюджету має намір скоротити видатки приблизно на 1 трлн. руб., щоб знайти на боротьбу з кризою 1,5 трлн. руб., третина яких призначається банкам.

Якщо розглядати ситуацію в Україні, то тут чітко відстежується, що показники на майбутнє невтішні, хоча існують можливості стабілізувати ситуацію, і вкрай важливо докласти зусиль для руху вперед уже починаючи з 2010 року.

Стабілізація 2010 року в Україні має відбуватися на проведенні низки невідкладних заходів, а саме:

1. Прийняття державного бюджету і приведення його видаткової частини у відповідність до ресурсів держави, суттєво обмеживши видатки:

– на державне управління, утримання Верховної Ради України, Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств, відомств;

– на виплату різних надбавок, доплат, соціальних та оздоровчих виплат і пільг державним чиновникам;

– на утримання і ремонт будівель, службового автотранспорту, засобів зв'язку.

2. Перегляд і скорочення державних бюджетних програм та концентрація державних коштів на реалізації життєво необхідних комплексних загальнодержавних програм. Пріоритетом має бути розв'язання проблем охорони здоров'я людей, житлово-комунального господарства, продовольчого забезпечення, соціального захисту населення, розвитку фундаментальних наукових досліджень.

3. Використання Стабілізаційного фонду держави в рамках бюджету–2009 як інструменту урегулювання найгостріших проблем у фінансовій, банківській та соціальній сферах.

4. Створення принципово нової системи фінансового контролю за державними коштами і майном, їх ефективним використанням із урахуванням повноважень Рахункової палати та підвищення її відповідальності за стан і якість контролю. Оцінка діяльності контролюючих і правоохоронних органів, їх чисельність та видатки на утримання повинні визначатися не за кількістю контрольних заходів, а за реальним поверненям коштів державі, усуненням правопорушень.

5. Наведення елементарного порядку в податковій системі, зокрема:

– зміна системи адміністрування податку на додану вартість і особливо його відшкодування;

– відновлення на якісно новому рівні прогресивної шкали оподаткування фізичних осіб;

6. Внесення змін в бюджетне законодавство, передбачивши можливість встановлення в критичних ситуаціях обмежень щодо збільшення державних витрат або замороження певних груп видатків.

7. Розробка державної комплексної програми довгострокового розвитку внутрішнього ринку України і його захисту.

8. Внесення суттєвих коректив у регуляторну політику держави, починаючи з перегляду і спрощення дозвільних, реєстраційних і наглядових функцій, встановлення обґрунтованих прогресивних розмірів тарифів за надані послуги.

9. Запровадження державної програми адресної продовольчої допомоги. Цей напрям соціальної політики одночасно є важелем підтримки агропродовольчих виробників, нівелюватиме високі темпи інфляції на продовольчому ринку. Підставою для отримання допомоги можуть бути: низький рівень доходу, непрацездатний вік, стан здоров'я, підтримка материнства, дітей, підлітків. Харчування, отримане за програмою продовольчої допомоги, може бути безкоштовним або здешевленим.

10. Стабілізація валютного та грошово-кредитного ринку на основі реалізації таких рішень:

– відмови Національного банку України від формування пропозиції грошей залежно від припливу валюти і переходу до використання загальноновизначених інструментів регулювання, пов'язаних з кредитуванням реального сектору економіки за відносно помірних відсотків;

О.Ю. ШЕВЧЕНКО,
аспірант, Київський національний університет ім. Т. Шевченка

Інтеграція валютної системи України як спосіб підтримання національної фінансової безпеки

У статті досліджено сучасний стан валютного ринку України, а також проаналізована можливість інтеграції країни в єдину валютну зону, як інструмент протидії зовнішнім економічним шокам, і відповідно ідентифіковані потенційні вектори валютної інтеграції України і проаналізовано переваги та недоліки кожного з варіантів для підтримання національної фінансової безпеки.

В статье акцентируется внимание на современной ситуации на валютном рынке Украины, а также проанализи-

рована возможность интеграции в единую валютную зону, как инструмент противостояния внешним экономическим шокам, и соответственно определены потенциальные векторы валютной интеграции Украины и проанализированы преимущества и недостатки каждого варианта в рамках национальной финансовой безопасности.

Article is devoted to identification of current situation at Ukrainian currency market and to analyze of potential common monetary area integration as an instrument of